

Tactica participării apărătorului în cadrul procedeeleor probatorii

The tactics of the defense lawyer's participation in the evidentiary proceedings

Tatiana Vizdoagă¹, Lucia Rusu²

Rezumat: În tot cursul procesului penal, acuzatul are dreptul să fie asistat de un apărător, ales sau numit din oficiu. Orice persoană reținută, arestată sau învinuită în comiterea unei infracțiuni are dreptul de a beneficia de serviciile apărătorului din momentul reținerii, arestării sau a punerii sub învinuire. Garanția fundamentală privitoare la dreptul la apărare este interpretată ca o cerință a comportamentului procesual penal activ al apărătorului, orientat spre acordarea asistenței juridice calificate, inclusiv prin participarea activă și eficientă în cadrul probatoriului. În acest sens acțiunile apărătorului fiind determinate de necesitatea descoperirii circumstanțelor, în putere să-l achite sau să-i diminueze gradul de răspundere al clientului său. Pentru aceasta, apărătorul dispune de mijloace și modalități prevăzute la art. 68 Cod de procedură penală al Republicii Moldova pe care le realizează în cursul urmăririi penale și a judecării cauzei. Cheazășia succesului apărătorului este însoțită de măiestria aplicării regulilor și a procedeeleor tactice prin care se vor pune în aplicare drepturile oferite de lege cu ocazia participării apărătorului la desfășurarea procedeeleor probatorii prin care sunt administrate probele în cursul urmăririi penale și în cadrul cercetării judecătorești.

Cuvinte-cheie: proces penal, drept la apărare, apărător, procedee probatorii, procedee tactice, tactica apărării, criminalistică, probatoriu, cauză penală, urmărirea penală, învinuit, cercetarea judecătorească, inculpat, achitare, condamnare

Abstract: Throughout the criminal proceedings the accused has the right to be assisted by a lawyer chosen or appointed ex officio. Any person detained, arrested or charged with a criminal offense shall be entitled to the services of the defense lawyer from the time of the arrest, detention or indictment. The fundamental guarantee of the right to defense is interpreted as a requirement of the defense lawyer's active procedural behavior aimed at providing qualified legal assistance, including through active and effective participation in evidentiary process. In this respect, the actions

¹ Conferențiar univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, e-mail: tatianavizdoaga@gmail.com

² Lector univ. dr., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de Drept și Științe sociale, e-mail: lucia.rusu@usarb.md

of the defense lawyer are determined by the need to discover the circumstances that allow acquitting the client or reducing the degree of his guilt. Thus, the defense lawyer has the means and modalities provided for in Art. 68 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, which he carries out during the criminal investigation and the trial of the case. The defense lawyer's success is accompanied by the mastery of use of the rules and tactical procedures that will implement the rights offered by law during the defense lawyer's participation in the conduct of evidentiary proceedings by which evidence is administered during criminal prosecution and in judicial investigation.

Keywords: criminal trial, right to defense, defense lawyer, evidentiary proceedings, tactical procedures, defense tactics, forensics, evidence, criminal case, criminal prosecution, accused, judicial investigation, defendant, acquittal, conviction

1. Introducere

Avocatul-apărător trebuie să-și ocupe locul bine-meritat printre participanții la proces, de prestația lui depinzând, în mare măsură, atât calitatea procesului judiciar, cât și calitatea soluțiilor adoptate. Un avocat insistent, activ și bun cunoscător al tehnicilor de apărare va contribui efectiv la realizarea scopurilor procesului penal prevăzute în art.1 alin.(2) CPP RM, unde sunt ridicate la rang de egalitate atât protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, cât și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

Fără echivoc, apărarea, alături de acuzarea de stat, are rolul de instituție de interes public. Societatea este interesată ca aceste două instituții să participe efectiv și eficient la înfăptuirea justiției penale, asigurându-li-se drepturi și garanții egale. În realizarea justiției penale, respectarea drepturilor și intereselor legitime ale indivizilor are o conotație privată și o alta publică.

Conformându-se Declarației Universale a Drepturilor Omului și Pactului Internațional privind Drepturile Civile și Politice, Constituția Republicii Moldova³ a înscris dreptul la apărare în articolul 26 care prevede că: „(1) Dreptul la apărare este garantat; (2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale; (3) În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu; (4) Amestecul în activitatea

³ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016.

persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.”

Codul de procedură penală al Republicii Moldova⁴ în articolul 17, intitulat „Asigurarea dreptului la apărare” prevede că: „(1) În tot cursul procesului penal, părțile (bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă) au dreptul să fie asistate sau, după caz, reprezentate de un apărător ales sau numit din oficiu; (2) Organul de urmărire penală și instanța judecătorească sunt obligate să asigure participanților la procesul penal deplina exercitare a drepturilor lor procesuale, în condițiile prezentului cod; (3) Organul de urmărire penală și instanța sunt obligate să asigure bănuितului, învinuitului, inculpatului dreptul la asistență juridică calificată din partea unui apărător ales de el sau numit din oficiu, independent de aceste organe; (4) La audierea părții vătămate și a martorului, organul de urmărire penală nu este în drept să interzică prezența avocatului invitat de persoana audiată în calitate de reprezentant; (5) În cazul în care bănuitul, învinuitul, inculpatul nu are mijloace de a plăti un apărător, el este asistat în mod gratuit de către un avocat din oficiu.”

Prin termenul de apărare, art.6 pct.3) CPP RM înțelege activitatea procesuală efectuată de partea apărării în scopul combaterii, în tot sau în parte, a învinuirii sau în scopul atenuării pedepsei, apărării drepturilor și intereselor persoanelor bănuite sau învinuite de comiterea unei infracțiuni, precum și în scopul reabilitării persoanelor supuse ilegal urmăririi penale.

2. Noțiunea de probatoriu și statutul procesual al apărătorului

Probatoriul în procesul penal reprezintă activitatea de stabilire a circumstanțelor care au importanță pentru cauză, desfășurată de către părți în baza principiului contradictorialității și legalității.

Potrivit dispoziției art. 99 alin.(1) CPP RM, probatoriul constă în invocarea de probe și propunerea de probe, admiterea și administrarea lor în scopul constatării circumstanțelor care au importanță pentru cauză.

Probatoriul este constituit, ca și orice alt fenomen sau activitate, din mai multe etape. Aceste etape sunt indispensabile, interacționează și se desfășoară într-o anumită succesiune: a) strângerea probelor - activitatea organului de urmărire penală, a procurorului și a instanței privind descoperirea unui mijloc (date de fapt), constatarea unei informații necesare și fixarea acesteia, activitate efectuată cu respectarea normelor procesuale prevăzută de legea procesual penală; b) verificarea probelor - activitatea

⁴ Codul de procedură penală al Republicii Moldova, publicat la data de 05.11.2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, în conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova, actualizat la data de 04.04.2017.

organului de urmărire penală, a procurorului și instanței privind constatarea veridicității probei sub aspectul corespunderii datelor de fapt pe care le conține proba cu realitatea obiectivă. Verificarea constă în analiza probelor strânse, coroborarea lor cu alte probe, strângerea de noi probe și verificarea sursei de proveniență a probelor. Verificarea probelor poate avea loc doar prin aplicarea procedeele probatorii prevăzute lege și se efectuează la toate fazele procesului penal. Sunt supuse verificării atât datele de fapt, cât și mijloacele de probă din care au fost obținute.⁵

Legislația procesual penală reglementează, la art. 100 CPP RM, dispoziția de administrare a probelor care presupune că - *administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă în procesul penal, care presupune strângerea și verificarea probelor, în favoarea și în defavoarea învinuitului, inculpatului, de către organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea altor participanți la proces, precum și de către instanță, la cererea părților, prin procedeele probatorii prevăzute de prezentul cod.*

Administrarea probelor este un proces complex, care asigură realizarea sarcinilor procesului penal. La administrarea probelor participă și ceilalți subiecți procesuali ale căror drepturi și interese sunt obiect de cercetare în cauza penală. Respectiva activitate este realizată pe parcursul întregului proces, în condițiile specifice fazelor urmăririi penale și judecării cauzei.

Potrivit surselor de specialitate, administrarea probelor⁶ constă în activitatea de a lua cunoștință și de a da eficacitate juridică, în modurile prescrise de lege, faptelor și elementelor de fapt necesare aflării adevărului într-o cauză penală. Astfel, prin administrarea probelor se desfășoară o activitate procesuală complexă de către organele de urmărire penală în colaborare cu părțile, constând în îndeplinirea drepturilor și obligațiilor prevăzute de lege cu privire la procurarea, verificarea și preluarea, ca probe ale dosarului, a dovezilor prin prisma cărora urmează a fi elucidate faptele și soluționată cauza. În administrarea probelor există libertatea de a folosi orice probă sau mijloc de probă care să conducă la aflarea adevărului și soluționarea legală a cauzei. Pentru ca această administrare de probe să fie făcută cu respectarea dispozițiilor legale referitoare la drepturile și interesele părților, s-au prevăzut anumite garanții procesuale.

În scopul administrării probelor, apărătorul admis în procesul penal, în modul prevăzut de art.100 alin.(2) CPP RM, este în drept:

- 1) să solicite și să prezinte obiecte, documente și informații necesare pentru acordarea asistenței juridice, inclusiv să poarte convorbiri cu

⁵ I. Dolea et al., *Drept procesual penal*, Editura Cartier Juridic, Chișinău, 2005, p.198.

⁶ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală*, vol. I, Editura Paideia, București, 1999, p. 356.

persoane fizice dacă acestea sunt de acord să fie audiate în modul stabilit de lege;

- 2) să solicite certificate, caracteristici și alte documente din diverse organe și instituții care pot să le elibereze în modul stabilit;
- 3) în interesul asistenței juridice, să solicite, cu consimțământul persoanei pe care o apără, opinia specialistului pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale.

În exercitarea profesiei sale, apărătorul este independent și se supune numai Legii, Statutului profesiei de avocat și Codului deontologic al avocatului. Apărătorul este liber în alegerea poziției sale și nu este obligat să coordoneze această poziție cu nimeni, în afară de client.

Participând în cadrul procesului penal, în calitatea sa de profesionist în domeniul dreptului, apărătorul îndrumă, sprijină și lămurește, sub toate aspectele procesuale, partea pe care o apără, folosind, în acest scop, toate mijloacele legale⁷.

Potrivit Statutului profesiei de avocat⁸, acesta se va consulta cu clientul pentru a stabili scopul, modalitățile consilierii, precum și soluțiile tehnice pe care le va urma pentru a realiza asistența clientului. Apărătorul nu este obligat să urmeze tehnicile și procedurile legale indicate arbitrar de client și păstrează responsabilitatea pentru acestea, în măsura în care clientul a fost rezonabil informat asupra costurilor și consecințelor posibile ale acestor tehnici și proceduri. Apărătorul va respecta opțiunile clientului în ceea ce privește scopul asistenței, fără a renunța la independență și crezul său profesional. Ori de câte ori clientul propune o cale asupra căreia apărătorul apreciază că va avea consecințe legale negative, acesta va atenționa clientul cu privire la consecințe.

Apărătorul este obligat să studieze temeinic cauzele ce i-au fost încredințate, să se prezinte la fiecare termen stabilit și să manifeste conștiințiozitate și probitate pentru îndeplinirea mandatului încredințat.

Potrivit art. 68 alin.(1) CPP RM, apărătorul, în funcție de calitatea procesuală a persoanei ale cărei interese le apără, are dreptul: să cunoască esența bănuielii sau învinuirii; să participe, la propunerea organului respectiv, la efectuarea de către organul de urmărire penală a acțiunilor procesuale și la toate acțiunile procesuale efectuate la solicitarea sa; să explice persoanei pe care o apără drepturile și să atenționeze persoana care efectuează acțiunea procesuală asupra încălcărilor legii comise de ea; să pregătească materiale în cauza respectivă; să prezinte documente sau alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința

⁷ Gh. Mateuț, *Apărătorul, subiect al procesului penal în lumina ultimilor modificări legislative*, în *Dreptul - Seria III-a*, Nr. 5/1996, p. 78.

⁸ Statutul profesiei de avocat din 29.01.2011, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 54-57 la data de 08-04-2011, art. 302.

de judecată; să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, a judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului; să înainteze cereri; să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv; să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor efectuate cu participarea lui și să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv ș.a.

3. Aplicarea de către apărător a tacticii apărării în cadrul procedurilor probatorii

Bănuitul în procesul penal are dreptul, în caz de reținere, să primească consultație juridică, în condiții confidențiale, din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de bănuît; să aibă întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor; dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului (art. 64 alin.(2) CPP RM).

Învinuitul și inculpatul, potrivit art. 66 alin.(2) CPP RM, au dreptul să primească consultație juridică din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de învinuit; să aibă întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor; dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului; să facă declarații sau să refuze de a le face, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nici o consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa ș.a.

În cadrul primei întrevederi, consultându-și clientul, apărătorul va pune accentul pe stabilirea unei relații de încredere, având în vedere importanța conlucrării dintre avocat și client. Se va ține cont de faptul că printre sarcinile pe care le are de realizat apărătorul la această etapă se înscriu: stabilirea problemei juridice și identificarea eventualelor căi de soluționare a acesteia, a consecințelor care pot surveni, precum și identificarea mijloacelor și a modalităților de obținere a celui mai avantajos rezultat.

Consultarea bănuîtului, după caz a învinuitului, solicită de la apărător mai multe abilități, în special:

a) capacitatea de a analiza informația obținută din studierea materialelor cauzei la care a avut acces și din convorbirea avută cu clientul pentru a identifica problema juridică, a delimita din punct de vedere legal circumstanțele principale de cele secundare;

b) identificarea bazei juridice care va permite soluționarea problemei;

c) analiza normelor de drept penal substanțial și a normelor de drept procesual penal, dar și a practicii judiciare;

d) relevarea acțiunilor alternative ale clientului pentru obținerea scopului propus;

e) prognozarea consecințelor acțiunilor clientului, inclusiv a celor care nu au caracter juridic.

Cu clientul neapărat se va discuta despre: depunerea declarațiilor; recunoașterea vinovăției; participarea la desfășurarea procedeele probatorii; luarea unei poziții de apărare pasivă sau activă; declararea cererilor de recuzare; propunerea și invocarea probelor, și la care etapă anume; participarea la efectuarea expertizei (cu excepția prevederilor de la art.66 alin.(5) pct.4) CPP RM); depunerea plângerilor față de procuror, judecătorul de instrucție ș.a.

Scopul consultării va fi de a lămuri poziția clientului, de a cântări *pro / contra* acestei poziții, de a da de înțeles justițiabilului că toate deciziile asupra momentelor-cheie îi aparțin doar lui.

Se va consulta după regula:

- *dacă ai proceda așa, bunăoară ai recunoaște vinovăția, ai depune declarații, vei beneficia de anumite consecințe, de genul: nu vei fi reținut; nu se va aplica măsura preventivă a arestului; nu va fi aplicat sechestrul asigurator, însă recunoașterea vinovăției are alte consecințe la etapele ulterioare ale procesului, inclusiv se poate pune la baza unei sentințe de condamnare;*
- *dacă ai proceda altfel, nu ai recunoaște fapta imputată, riști să te pomeni într-o altă situație, de exemplu: să fii supus măsurii preventive, să fie prelungit termenul măsurii preventive ș.a., dar rămâne loc de manevră pentru acțiunile ulterioare în cauză, în special în faza de judecată, unde, cunoscându-se toate probele acuzării, s-ar putea contura poziția cea mai avantajoasă inculpatului.*

*Apărătorul va accentua că, de comun se vor depăși toate problemele și dificultățile, însă **decizia privitor la opțiunea concretă de a recunoaște sau nu vinovăția aparține în exclusivitate celui acuzat.*** Cu această ocazie se pot aduce exemple din practică, când apărătorul și justițiabilul au luat decizii reușite și, invers, când au procedat nereușit, care au fost riscurile, cu care anume consecințe s-au soldat, ce s-a întreprins etc.⁹

Participând la acțiunile de urmărire penală, apărătorul va ține cont de faptul că acestea constituie procedeele prin care sunt administrate probele în cauza penală și au un rol important, uneori decisiv, în dezvoltarea situațiilor de urmărire penală. În acest sens, apărătorul trebuie să abordeze cu atenție alegerea tacticii de participare.

În sursele de specialitate s-a demonstrat, prin analogie cu tactica acțiunilor de urmărire penală, că tactica participării apărătorului cuprinde trei etape: ***pregătitoare, de bază și finală***¹⁰.

⁹ T. Vizdoagă, *Apărarea în cauze penale*, CEP USM, Chișinău, 2020, pp. 58-59.

¹⁰ М. О. Баев, *Тактико-криминалистические особенности участия адвоката-защитника в доказывании по уголовным делам*. В: Судебная власть и

Având în vedere că apărătorul nu desfășoară, dar participă la acțiunile de urmărire penală, inițiativa pentru desfășurarea acestora vine, de regulă, de la ofițerul de urmărire penală sau procuror (cu excepția cazurilor în care acțiunile se desfășoară la cererea apărătorului). În sens figurat, apărătorul întotdeauna „joacă piese negre”, fiind antrenat în confruntări, prezentări spre recunoaștere, reconstituiri etc. Apărătorul nu cunoaște din timp planul acțiunii, nu este întotdeauna conștient în timp util când (data, ora) și unde a fost planificată acțiunea procesuală, cum este bunăoară, exemplul perchezițiilor sau al ridicărilor de obiecte și documente. Nu este exclus ca în ziua și ora programate de către ofițerul de urmărire penală sau procuror, apărătorul să fie ocupat într-o altă cauză or, subiectul oficial lucrează după propriul plan de acțiuni.

În cazul în care apărătorul nu are posibilitatea de participare la acțiunea procesuală preconizată la ora stabilită de cel care desfășoară urmărirea penală, iar ultimul nu are posibilitatea sau dorința de a satisface cererea de amânare, se pot întreprinde următoarele măsuri:

- a) să i se propună clientului participarea la acțiunea procesuală de unul singur, fără a fi însoțit de apărător. Totodată, avocatul trebuie să-i explice clientului motivele imposibilității participării sale, precum și la ce ar trebui să fie prudent bănuitul sau învinuitul;
- b) în cazul în care clientul nu este de acord cu desfășurarea acțiunii fără participarea unui avocat, apărătorul trebuie, prin depunerea unei cereri corespunzătoare, să ceară amânarea acțiunii planificate pentru o altă dată. Pentru ca o astfel de cerință să fie justificată și să nu fie interpretată ca un capriciu al avocatului, la cerere trebuiesc anexate documentele care confirmă angajarea acestuia în alte cauze, precum: o dovadă de la instanță că avocatul participă la examinarea demersului procurorului prin care se solicită aplicarea arestului preventiv sau demersului privind prelungirea termenului de arestare etc.

Fiind în imposibilitate de satisfacere a obligațiilor profesionale, apărătorul își poate asigura substituirea cu un alt avocat, dacă, în prealabil, va obține acordul clientului său. De altfel, avocatul poate prezenta clientului și documentele care confirmă imposibilitatea obiectivă de a participa la una sau alta dintre acțiunile procesuale - toate pentru a nu zdruncina relația de încredere stabilită. În tot cazul, atunci când va lua o asemenea decizie, avocatul trebuie să aibă în vedere că discrepanța dintre planurile de acțiuni ale ofițerului de urmărire penală, după caz ale procurorului, și ale apărătorului sunt inevitabile și pot determina anumite repercusiuni. Nu se

уголовный процесс, 2018, №2, p. 319. (M. O. Baev, *Tactico-criminalisticeschie osobennosti uciastia advokata-zašitnica v docazâvanii hj ugovolvâm delam*. V: Sudebnaia vlasti i ugovolvâi proțess, 2018, № 2, p. 319).

exclud consecințe, de genul înlocuirii apărătorului cu un avocat desemnat, apariției reproșurilor de tergiversare intenționată a urmăririi penale ș.a., ceea ce ar putea dezvolta anumite antagonisme între subiectul oficial și apărător. Soluția cea mai potrivită ar fi cazul când bănuitul sau învinuitul este apărat de mai mulți avocați. Așa cum arată practica, în acest caz, cel puțin unul dintre ei va putea participa la efectuarea acțiunii planificate de ofițerul de urmărire penală la ora și în ziua stabilită.

La etapa pregătitoare, apărătorul va trebui să acorde o atenție deosebită planificării participării la acțiunea la care a fost citat clientul său. Punctul de pornire, în acest sens, va fi poziția clientului în cauza penală. Poziția în cauză cuprinde: versiunea circumstanțelor; interpretarea lor; argumentarea juridică.

Procesul de elaborare a poziției în cauză începe din momentul primei interviuări a clientului. Dacă celelalte activități ale asistenței juridice se bazează pe principiul colaborării eficiente între avocat și client, atunci etapa formulării și prezentării poziției se întemeiază pe cunoștințele și abilitățile pur profesionale „juridice” ale avocatului, care, de fapt, și este autorul tezei (poziției) clientului său. Poziția în cauză este determinate de mai mulți factori, în special de: recunoașterea sau negarea vinovăției; personalitatea celui acuzat; poziția părții vătămate, a martorilor, personalitatea acestora; poziția coparticipanților și personalitatea lor; poziția altor avocați, experiența lor profesională și de viață; materialele cauzei; rezonanța cauzei.

Clientul poate pleda: *vinovat*, cu circumstanțe atenuante; *nevinovat*, în cazul în care nu există faptul infracțiunii, fapta nu este prevăzută de legea penală sau fapta nu întrunește elementele infracțiunii; *parțial vinovat* – nu în măsură deplină sau nu în infracțiunea imputată¹¹.

Avocatul trebuie să cunoască în prealabil care anume circumstanțe și împrejurări îl dezvinovătesc sau îi atenuază răspunderea, cum le poate aplica în cursul acțiunii la care va participa, dacă sunt careva date care îl vor demasca pe făptuitor și cum acestea pot fi neutralizate.

În special, atunci când apărătorul se pregătește pentru cele mai comune acțiuni procesuale desfășurate cu participarea sa - audierea și confruntarea cu participarea bănuitului sau învinuitului -, nu va fi suficientă doar cunoașterea poziției apărării, fiind necesar să se știe și care anume circumstanțe particulare trebuiesc clarificate în interesul clientului. Nu mai puțin importantă, și adesea mai importantă, este modalitatea de realizare a acestei sarcini - conținutul și succesiunea întrebărilor adresate celui audiat sau audiați în cadrul confruntărilor. Are valoare corectitudinea și deplinătatea formulării întrebărilor, pentru a fi evitate rezultatele negative. Prin urmare, planificându-și participarea la astfel de acțiuni procesuale, în opinia noastră, apărătorul trebuie să finalizeze pregătirea unui plan scris

¹¹ T. Vizdoagă, *op.cit.* p. 55.

suficient de detaliat, care ar cuprinde întrebări clar formulate într-o anumită consecutivitate. Ținem să amintim că întrebările respective se pot adresa doar cu permisiunea ofițerului de urmărire penală sau a procurorului.

Va fi legală și indicată din punct de vedere tactic, întrevăderea apărătorului cu clientul în cadrul căreia să se discute preliminar asupra conținutului întrebărilor și asupra răspunsurilor pe care dorește să le obțină. Cu această ocazie, nu este exclusă posibilitatea renunțării la anumite întrebări, reformularea lor sau elaborarea unor noi întrebări.

Atunci când își planifică participarea la alte acțiuni procesuale, de exemplu, la prezentarea spre recunoaștere, reconstituirea faptei, verificarea declarațiilor la locul infracțiunii ș.a., realizate deseori în cauzele penale, avocatul, credem, ar trebui în primul rând să-și împrăpăteze cunoștințele teoretice, să consulte cadrul de reglementare, jurisprudența, în special hotărârile relevante ale CtEDO. Pentru aceasta, avocații au la îndemână literatura juridică de specialitate în materie de procedură penală, drept penal, criminalistică, psihologie judiciară, medicină legală etc. Acest exercițiu va facilita rolul activ al apărătorului, capacitatea de a reacționa la derogările de la lege, putând a le pune în evidență la momentul potrivit. Nu putem trece cu vederea faptul că art. 94 alin.(1) CPP RM indică asupra datelor neadmise ca probe, context în care legiuitorul stabilește că „în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute: 1) prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei; 2) prin încălcarea dreptului la apărare al bănuțului, învinutului, inculpatului, părții vătămăte, martorului; 3) prin încălcarea dreptului la interpret, traducător al participanților la proces; 4) de o persoană care nu are dreptul să efectueze acțiuni procesuale în cauza penală, cu excepția organelor de control și altor părți în proces prevăzute la art. 93 alin. (3); 5) de o persoană care evident știe că intră sub incidența de recuzare; 6) dintr-o sursă care este imposibil de a o verifica în ședința de judecată; 7) prin utilizarea metodelor ce contravin prevederilor științifice; 8) cu încălcări esențiale de către organul de urmărire penală a dispozițiilor prezentului cod; 9) fără a fi cercetate, în modul stabilit, în ședința de judecată; 10) de la o persoană care nu poate recunoaște documentul sau obiectul respectiv, nu poate confirma veridicitatea, proveniența lui sau circumstanțele primirii acestuia; 11) prin provocarea, facilitarea sau încurajarea persoanei la săvârșirea infracțiunii; 12) prin promisiunea sau acordarea unui avantaj nepermis de lege”.

În calitate de apărător vom avea în vedere că plângerile depuse în cursul procesului și hotărârile procesuale adoptate nu constituie probe ale vreunor circumstanțe care au importanță în cauza respectivă, ele fiind doar o dovadă a faptului că a fost depusă o plângere și a fost adoptată o hotărâre.

Etapă de bază a tacticii participării apărătorului la acțiunile procesuale prin care sunt administrate probele se va aplica în cursul desfășurării procedurii respectiv propriu-zis, ocazie cu care va fi implementată de către avocat strategia elaborată la etapa precedentă, în special pentru a fi relevată circumstanțele care atenuează sau exclud răspunderea penală a bănuitului sau a învinutului. Ținem să amintim că prin prezența sa alături de bănuit sau învinuit, apărătorul va contribui la respectarea întocmai a drepturilor lor procesuale.

La *etapa finală* apărătorul va trebui să semneze procesul-verbal al acțiunii procesuale. Cu această ocazie în mod obligatoriu va cerceta anexele la procesul-verbal al acțiunii, schemele, fotografiile, înregistrările audio sau video, va atrage atenție asupra felului în care probele materiale au fost descrise, împachetate și sigilate în modul stabilit etc. Fără îndoială, acțiunile procesuale prin care sunt administrate probele implică un proces dinamic, adesea necontrolabil și imprevizibil. Elementele de fapt descoperite, adeseori sunt surprinzătoare și neașteptate pentru avocat și necesită o reacție promptă și adecvată, chiar și schimbarea tacticii.

Participând la acțiunea procesuală și stabilind încălcări ale drepturilor procesuale ale clientului său, apărătorul va formula obiecții la procesele-verbale ale acțiunilor procesuale, ocazie cu care va indica:

- 1) temeiul legal prevăzut la art.68 alin. (1) CPP RM;
- 2) normele procesuale care reglementează desfășurarea procedurii probatoriu, pretins realizat cu încălcări. Apărătorul va invoca articolul, alineatul, litera din Codul de procedură penală, Hotărârile Curții Constituționale, deciziile în interesul legii, jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului;
- 3) solicitarea propriu-zisă, de exemplu: completarea procesului-verbal, excluderea anumitor constatări, recunoașterea nulității acțiunii, excluderea probelor, restituirea bunurilor, eliberarea persoanei reținute etc.

Apărătorul va ține cont de dispozițiile art. 251 CPP RM, *Încălcările care atrag nulitatea actelor procedurale*. Norma amintită stabilește regula generală, potrivit căreia încălcarea oricărei prevederi legale atrage nulitatea actului dacă a fost invocată în cursul efectuării acțiunii – când partea este prezentă, sau la terminarea urmăririi penale – când partea ia cunoștință de materialele dosarului, sau în instanța de judecată – când partea a fost absentă la efectuarea acțiunii procesuale, precum și în cazul în care proba este prezentată nemijlocit în instanță. Excepție fac cazurile de încălcare a prevederilor legale referitoare la competența după materie sau după calitatea persoanei, la sesizarea instanței, la compunerea acesteia și la publicitatea ședinței de judecată, la participarea părților în cazurile obligatorii, la prezența interpretului, traducătorului, dacă sunt obligatorii potrivit legii, care atrag nulitatea actului procedural. În aceste cazuri, nulitatea nu se înlătură în nici

un mod, poate fi invocată în orice etapă a procesului de către părți, și se ia în considerare de instanță, inclusiv din oficiu, dacă anularea actului procedural este necesară pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei.

4. Concluzii și recomandări

Activismul apărătorului în cursul acțiunilor procesuale la care participă, în cazurile prevăzute de lege, în faza urmăririi penale, proiectarea și desfășurarea unei apărări eficiente, permite aprecierea adecvată a circumstanțelor cauzei penale, stabilirea momentelor de importanță juridică majoră, contribuind la înaintarea corectă a versiunilor apărării și la verificarea lor scrupuloasă.

Tactica apărării este, mai întâi de toate, modalitatea de activitate, de acțiune a apărătorului în cauza penală în general și în cadrul procedeele probatorii, în special. Din rațiunea că, orice procedee tactice se vor aplica, trebuie să corespundă normelor procesual penale, s-au conturat anumite principii care guvernează atitudinea și acțiunile apărătorului la adoptarea unei anume tehnici de apărare a bănuțului, învinutului sau inculpatului. Sistemul acestor reguli se compune din: 1) acordarea asistenței juridice urmărind interesul prioritar al clientului - strategia și tacticile stabilite de avocat trebuie să conducă activitatea acestuia pe principiul folosirii profesiei în favoarea clientului; 2) principiul pozițiilor procesuale solidare – atât apărătorul, cât și clientul trebuie să urmeze și să susțină aceeași poziție în cadrul procesului penal; 3) principiul completitudinii apărării - avocatul este obligat să acționeze cu promptitudine în reprezentarea clientului, potrivit cu natura cauzei; 4) principiul apărării doar a interesului legitim al clientului; 5) principiul continuității apărării.

Criteriile de admisibilitate a procedeele tactice aplicate de apărător în procesul penal sunt ghidate de: *legalitate* – aplicarea procedeele tactice exclusiv în limitele drepturilor prevăzute în Codul de procedură penală; *selectivitate* – procedeele tactice aplicate de apărător nu pot agrava situația acuzatului; *eficiență* – trebuie să fie benefice poziției clientului; *etică* – procedeele aplicate de apărător nu pot aduce atingere onoarei și demnității persoanei, fără deosebire dacă aceasta este persoana acuzată, partea vătămată sau orice alt participant la proces.

Legislația de procedură penală nu este în măsură să prevadă toată varietatea de situații de aplicare a acesteia. În raport cu tactica participării apărătorului în cadrul procedeele probatorii, recomandările criminalisticii necesită îmbunătățiri semnificative, de pe poziția asigurării egalității armelor și a principiului contradictorialității.

Referințe

Dolea I. et al., *Drept procesual penal*, Editura Cartier Juridic, Chișinău, 2005

- Mateuț Gh., *Apărătorul, subiect al procesului penal în lumina ultimilor modificări legislative*, în *Dreptul* - Seria III-a, Nr. 5/1996, p. 78
- Vizdoagă T., *Apărarea în cauze penale*, CEP USM, Chișinău, 2020
- Volonciu N., *Tratat de procedură penală*, vol. I, Editura Paideia, București, 1999
- Баев М.О., *Тактико-криминалистические особенности участия адвоката-защитника в доказывании по уголовным делам*. В: Судебная власть и уголовный процесс, №2/2018

